

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Petro Rauduvės grafikos menas

2012-12-14

ŽURNALAS: LITERATŪRA IR MENAS

TEMA: Paveldas

AUTORIUS: Regina Urbonienė

DATA: 2012-12

Petro Rauduvės grafikos menas

Regina Urbonienė

paroda „Petras Rauduvė. Grafika. 1932-1993 m. kūryba“,

Lietuvos dailės muziejaus Vilniaus paveikslų galerijoje buvo eksponuojama paroda „Petras Rauduvė. Grafika. 1932-1993 m. kūryba“, kuria pažymėtos dailininko 100-sios gimimo metinės. Parodoje pristatyta per 150 dailininko kūrinių, atrinktų iš LDM, Lietuvos literatūros ir meno archyvo, Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos bei dailininko šeimos rinkinių. Parodai Vilniaus dailės akademijos leidykla išleido albumą apie Petro Rauduvės kūrybą. Šio albumo sudarytoja, parodos kuratorė - Regina Urbonienė, dailininkė - Sigutė Chlebinskaitė.

Kuklus, švelnus žmogus, mielas, jaukus pašnekovas - toks Petras Rauduvė išliko amžininkų prisiminimuose. Jo individualybę gana taikliai nusako kadaise dailininko išsakytas credo: „Mano kūrybos tikslas - ne stebinti darbai ateities kartas, o palikti savo laikmečio užrašą, atspindėti epochos dvasią.“

Rauduvė dirbo visose grafikos srityse. Jo kūrybinis palikimas turtingas estampu, knygų iliustracijų, plakatų, ekslibrisų, nesibodėjo jis ir pramoninės grafikos - išliko nemažai jo sukurtų garbės raštų, diplomų, vokų, etikečių pavyzdžių. Visa tai atspindėta ekspozicijoje.

Kurdamas dailininkas neieškojo įmantrių motyvų - grožį mokėjo rasti kasdienybėje, paprasčiausiuose buities dalykuose, jį supusioje aplinkoje. Pasitelkdamas grafinės išraiškos priemones - plastišką liniją, raiškų siluetą, juodų ir baltų dėmių kontrastus, - net paprastą gamtos motyvą sugebėjo sureikšminti, pakylėti iki poetizuoto, įsimenančio vaizdo. Įtikina jo pasitelkta begalinė faktūrų įvairovė, laisva, meistriška raižysena. Ypač plati nuotaikų skalė atsiveria jo sukurtuose peizažuose. Juose juntamas prigimtinis, niekad nenutrūkęs ryšys su gimtųjų Pasvalio ir Biržų apylinkių gamta.

Petras Rauduvė nugyveno ilgą, gana komplikotą kūrėjo gyvenimą, nulemtą sudėtingų karo bei pokario metų politinio ir visuomeninio gyvenimo peripetijų. Dailininkas gimė

1912 m. rugsėjo 5 d. Baukų kaime (Pasvalio r.). Gimtųjų apylinkių gamta, jį supę liaudies meistrų darbai, kaimo audėjų raštai negalėjo nelavinti jautrios prigimties jaunuolio. Pagarsėjęs kaip puikus Biržų gimnazijos piešėjas, vėliau mokėsis Kauno meno mokykloje (1932–1938), Petras Rauduvė (kartu su Vytautu Jurkūnu, Antanu Kuču, Vaclovu Ratu-Rataiskiu, Telesforu Valiumi ir kt.) buvo pirmosiose Lietuvos profesionaliosios grafikos kūrėjų gretose. Jau ankstyvieji jo kūriniai išsiskyrė brandumu, stiliaus savitumu. Juose juntamas atkaklus siekis kuo tiksliau linija ir štrichu išreikšti jaunos sielos išgyventą grožį ar nuotaikos pakilumą. Yra ir kūrinių, kuriuose išryškintas socialinis aspektas (pvz., „Darbininko galva“, 1937, „Gatvės grindėjai“, 1938), o diplominis darbas „Kauno depas“ (1937) – ypač ekspresyvios plastikos medžio graviūra – dailės kritikų pripažįstamas kaip vienas geriausių ankstyvojo Rauduvės kūrybos periodo palikime.

Antrojo pasaulinio karo metus Rauduvė praleido Kaune, dėstė piešimą ir kompoziciją Kauno dailiųjų amatų mokykloje. Ne tiek daug laiko likdavo raižyti. Stambiausias šio laikotarpio kūrinys buvo dvylikos „Zodiako ženklų“ (1943–1944) ciklas. Tamsiame fone lanksčia balta linija išraižyti art deco stilistikos žvaigždynai ir jų simboliniai įvaizdžiai suskamba itin dekoratyviai ir estetiškai. Žvaigždynų simbolius papildęs originaliais liaudiškos stilistikos ornamentiniais intarpais, dailininkas juos, kaip mėnesių vinjetes, publikavo 1944 metais išleistame „Lietuvių visuomenės kalendoriuje“.

Karo metų Rauduvės, kaip ir daugelio kitų lietuvių grafikų (A. Kučo, J. Kuzminskio), kūrinuose dominuoja neutralus peizažo žanras. Gamtos vaizdai leido kūrėjams kiek atsiriboti nuo karo ir politinių peripetijų. To meto Rauduvės peizažai pasižymi santūrumu, lakoniška kompozicija, atidumu piešiniui ir detalėms. Juose ryškiau pulsuoja meilė savam kraštui, gamtai. Intymi kamerinė būseną perteikiama trumpais lanksčiais štrichais, faktūrų įvairove, smulkiu, detaliu piešiniu. Ypač gražūs to meto medžio raižiniai – „Gelgaudų pilis“ (1942) ir „Ganykloje“ (1943). Pirmasis dvelkia praėjusių laikų didybe, antrasis, žemiškesnis, artimesnis kaimo kasdienai, žavi nepriekaištinga kompozicija ir dailininko gebėjimu mažučio formato kompozicijoje meistriškai perteikti tolstančių planų skirtumus, išgauti begalinės erdvės pojūtį. Lyrinė ankstyvųjų Rauduvės gamtovaizdžių nuotaika gyva ir pirmuosiuose pokario peizažuose („Peizažas“, 1946). Estampas „Potvynis Kaune“ (1947) smulkia virtuoziška raižysena ir faktūrų turtingumu artimas ankstyviesiems dailininko darbams, tik lyrinę meditaciją šiame raižinyje keičia gamtos stichijos sukeltos nelaimės nuojauta. Penktojo dešimtmečio Rauduvės medžio raižiniuose itin akivaizdus meistriškas ksilografijos technikos įvaldymas.

Visuomeninio gyvenimo pokyčiai suteikė naujų temų Rauduvės kūrybai. Daugelis šešto-septinto dešimtmečių dailininko kūrinių – dokumentiniai savos epochos atspindžiai. Menininkas stengėsi aktyviai reaguoti į aktualijas. Plataus užmojo statybos, gigantiškų pramonės objektų ar miestų ir gyvenviečių atsiradimas – visa tai jo užfiksuota. „Elektrėnai“, „Baltoji Vokė“, „Grigiškės“ (visi 1963) ir kt.

Su naujomis temomis keitėsi ir dailininko braižas. Rauduvė pamažu perėjo prie žymiai didesnių matmenų kūrinių ir vis dažniau vietoj medžio raižinių rinkdavosi linoraižinį. Pakitęs formatas diktavo monumentalesnę formą. Daugelis šio laikotarpio dailininko estampų pasižymi labiau apibendrintu piešiniu ir pakitusia – platesne, laisvesne – raižymo maniera. Ekspresyvūs štrichai formuoja apimtis, nužymi tolstančių planų skirtumus, o įvairiakryptė jų dinamika padeda dailininkui perteikti aktyvios gyvenimo kaitos išpūdį. Aštuntą dešimtmetį, be apibendrintų didingo vaizdo pramoninių peizažų, vis daugiau dirbta prie panoraminių kompozicijų, epiškų gamtos vaizdų. Iš jų išsiskiria

dekoratyvūs estampai Neringos tema. Linoraižinys „Žvejų uoste Neringoje“ (1971) stebina meistrišku tinklų ažūru ir švytinčiu marių paviršiaus raibuliavimu. Ekspresyvi raižysena padeda perteikti audringai neramią, greitai kintančią pajūrio atmosferą linoraižiniuose „Smilčių pūga Neringoje“, „Senos žvejų kapinės Neringoje“, „Neringos kopos“ (visi 1971).

Petro Rauduvės kūryboje dėl dominuojančių pozicijų nuolat varžėsi estampo žanras ir nė kiek ne mažiau verta dėmesio knygų grafika – juk dailininkas yra apipavidalinęs ir iliustravęs vos ne tris šimtus knygų. Pirmuosius knygos menininko žingsnius Rauduvė žengė dar studijų metais. Tai buvo jaukios, nuotaikingos, tiesa, vietomis šiek tiek sukaustyto piešinio Albino Andriulionio „Baltaplunksnės“ iliustracijos, santūrus ir dekoratyvus vykusiai parinkto šrifto viršelis lietuviškos poezijos, išverstos į esperanto kalbą, rinktinei „El Litova Poesio“, Kazio Janonio knygos „Žygyje“ apipavidalinimas, Vytės Nemunėlio poemos vaikams „Laiško kelionė Argentinon“ iliustracijos – laisvo piešinio gratažai. Jų išleidimas 1937–1938 metais, žymėjęs kūrybinio kelio pradžią ir pripažinimą, daug reiškė jaunam dailininkui. Kiek vėliau Rauduvė prisėdo prie Petro Cvirkos „Strakalo ir Makalo“ (1941) iliustracijų. Knygoje jos įvairios: nuotaikingos, gyvos, nestokojančios liaudiško humoro ar net šaržo, romantiškos ir paslaptingos, žodžiu, stebuklinių pasakų dvasios. Laisvas, išraiškingas tušo piešinys bei jo nutekėjimai ar potėpio pasilieėjimai – tokie improvizacijos momentai suteikia iliustracijoms papildomų nuotaikos niuansų ir gyvybingumo.

Vokiečių okupacijos metais Rauduvė bendradarbiavo savaitiniame kultūros žurnale „Savaitė“. Nesudėtingomis laisvo piešinio miniatiūromis 1942–1944 metais jis iliustravo ne vieno lietuvių rašytojo apsakymus – Kazio Veselkos „Grižimą“, Karolės Požeraitės „Nugriuvusį beržą“, Simo Balio „Radijo seneliuką“, Jurgio Strakšio „Audrą“ ir kt. Lemtingos savo pasekmėmis Rauduvei tapo Liudo Dovydeno „Užrašų“ (1943), po metų dėl savo antisovietinio aštrumo sulaukusių pakartotinio leidimo, iliustracijos. Be kitų darbų, dailininkas išraižė nedidelio formato linoraižinius S. Būdavo, K. Zupkos, Gražinos Tulauskaitės apsakymams, publikuotiems 1944 metų „Lietuvių visuomenės kalendoriuje“.

Praūžus karo audroms, Rauduvė tapo Kaune įsikūrusios Valstybinės politinės leidyklos dailininku, o jai išsikėlus į Vilnių, užėmė Valstybinės grožinės literatūros leidyklos vyriausiojo dailininko pareigas. Dirbo daug, intensyviai, visas jėgas atiduodamas knygos menui. Daugiausia kūrė medžio raižinio ir gratažo technika, viršelius bei šrifto elementus kruopščiai spalvino tempera. Knygų grafikos subtilybių, ansambliskumo, plastinės kalbos vientisumo dailininkas mokėsi iš rusų grafikos meistrų – Vladimiro Favorskio ir Aleksandro Kravčenkos. Sekdamas jais, stengėsi „daryti“ knygą kaip vientisą meninį ansamblį, taigi kūrė ne tik viršelį, iliustracijas, bet ir atsklandas, užsklandas, dekoratyvias vinjetes ir pan. Gaila, prasta tuometė poligrafijos būklė neleido visiškai atsiskleisti kūrybinėms dailininkų galimybėms. Dėl ekonominių sumetimų knygos dažniausiai buvo išleidžiamos tik minkštais viršeliais, popierius jų irgi buvo prastas. Tuoj po karo Lietuvoje imtasi dideliais tiražais leisti pasaulinę ir rusų klasiką bei sovietinių rašytojų kūrinius. Dirbdamas leidykloje, per pirmuosius keletą pokario metų Rauduvė apipavidalino išpūdingą kiekį literatūros kūrinių. Jo interpretacijoje Antono Čechovo, Maksimo Gorkio, Aleksejaus Tolstojaus ir kt. rašytojų knygų meninis apipavidalinimas ganėtinai panašus: viršelyje tarp autoriaus pavardės ir antraštės dailininkas įterpdavo nedidelį kūrinių nuotaikai pritinkantį vaizdelį arba keliomis apvadų linijomis įrėmintame spalvotame fone sudėliodavo antraštes ir kokią nors miniatiūrą su scena iš kūrinių siužeto. Apipavidalindamas lietuvių rašytojų

knygas, dailininkas naudojosi prieškarinio dailės patyrimu – pagrindinis puošybos elementas dažnai buvo stilizuotas liaudiškas ornamentas. Šekspyro kūrybinių serijų (1947–1948) tarp kitų leidinių išsiskiria santūria elegancija. Škart Rauduvė rėmėsi klasikine kompozicijos principais: viršeliui ir puošniems antraštinio lapo apvadams parinko Renesansui būdingą ornamentiką ir šriftą, frontispise įkomponavo rašytojo portretą. Kitas stilingo apipavidalinimo pavyzdys – knyga „Iš antikinės poezijos“ (1957) su daugiaprasmiu laivo motyvu, atklydusiu iš senovės graikų juodafigūrių vazų, ir stilizuotų akanto lapų vinjetėmis rusvos ochros aplanko fone.



Petras Rauduvė. „Bekešo kalnas Vilniuje“. 1967. Vaidoto Aukštaičio nuotrauka

Vis dėlto gimtojo krašto literatūra Rauduvei buvo artimiausia.. Juto šių knygų stilių, charakterį, paskirtį. Geriausios Rauduvės iliustracijos – nedidelio formato raižiniai, santūriai štrichu perteikiantys lietuviško peizažo lyrizmą. Dailininkas mėgo nedideles realistinio piešinio miniatiūras su retkarčiais įterptais ir mintį praplečiančiais simboliais. Motyvų raižiniams sėmėsi iš gamtos ir kaimo vaizdų. Antano Venclovos knygoje „Medis ir jo atžalos“ (1947) nedidelės kompaktiškos realistinio piešinio atsklandos su kaimiško peizažo vaizdeliais ypač dera prie realistinio rašytojo pasakojimo stiliaus. Poezijos iliustracijoms Rauduvė rinkosi apibendrintus, sąlygiškesnius vaizdus. Geriausios jo iliustracijos – nedidelio formato raižiniai, santūriai štrichu perteikiantys lietuviško peizažo lyrizmą. Tarp jų labiausiai vykusios Antano Baranausko „Anykščių šileliui“ sukurtos iliustracijos (1949) – vienas gražiausių Rauduvės kūrybinių ir bene geriausių šiai poetai sukurtos iliustracijos visoje lietuvių grafikoje. Dailininkui pavyko atskleisti poetinį vaizdų ryšį su literatūrinio teksto nuotaika. Subtiliose kūrybinėse iliustracijose, atsklandose bei užsklandose perteiktas gyvas miško gyvenimo pulsas. Rodos, apčiuopiamai juntami vėjo gūšiai, tankių viršūnių šnarėjimas, patekančios saulės spindulių problyksniai ar išdidi galingų ąžuolų tvirtybė. Dailininkas, kaip ir poemos autorius, su didele meile pavaizdavo gamtos grožį, tam pasitelkdamas lankstų, gyvybingą piešinį ir jautrią, nepriekaištingą išlavintos rankos raižyseną.

Pasak Rolano Barto, poezija – tai atmosfera, iš esmės – kalbos sąlygiškumas. Rauduvė šitai juto intuityviai. Jo iliustruotų poezijos knygų raižiniai subtilūs, neužgožia teksto. Pavyzdžiu galėtų būti skaidrios, lengvos Vlodo Mozūriūno „Šaltinio prie kelio“ (1957) atsklandos.

Nesyk Rauduvė iliustravo Eduardo Mieželaičio kūrybinius. Metaforiškai, sudėtinga poeto kalba imponavo grafikui, ji teikė peno dailininko vaizduotei. Poeto „Svetimuose akmenyse“ (1957) atsiskleidė romantiškoji Rauduvės pusė su netikėtais pagoniškojo pasaulio motyvais, Monmartro prieigų meilės užuominomis (šmėkstelėjusi porėlė) ir savos sielos sumaištis prisipažinimu (žaibuojanti padangė). „Žvaigždžių papėdės“ (1959) iliustracijų turinį praskleidžia ir tarsi paaiškina vaizde įkomponuota poetinio teksto eilutė. Lyrinė, švelniai banguojanti Pauliaus Širvio eilių sandara taip pat rado atgarsį Rauduvės vaizduotėje. Iliustracijų įvaizdžiai aiškūs, konkretūs, neįmantrūs – kaip ir pati Širvio poezija rinktinėje „Ilgesys – ta giesmė“ (1972). Švelniai plaikstosi beržų kasos, šmėsteli gelėmis pasidabinusių merginų siluetai, išdidžiai švyti Vilniaus bokštai. Stambesnės iliustracijos, itin natūraliai įsiliejančios į rinktinės struktūrą, kaitaliojasi su smulkutėmis miniatiūromis – skyrių atsklandomis, kuriose paprastas medžio, namo ar saulės siluetas traktuojamas dekoratyviai, apibendrintai.

Savitu ir išskirtiniu reiškiniu Rauduvės kūryboje tapo „Liturginio maldyno“ (1968) apipavidalinimas. Netikėtas sovietinės valdžios noras pademonstruoti pažiūrų pliuralizmą ir toleranciją religinėms bendruomenėms 1967 metais pasireiškė oficialiu leidimu publikuoti Lietuvoje krikščionišką maldaknygę. Liturginė komisija (jos pirmininkas buvo monsinjoras Česlovas Krivaitis, sekretorius – kunigas Vaclovas Aliulis) kreipėsi į dailininką, prisimindama gražų jo jaunystės metų bendradarbiavimą su katalikiškos šviesuomenės leistu kultūros ir meno žurnalu. Užsakymą dailininkas priėmė jaudindamasis, suprato tą kreipimąsi į jį kaip įpareigojantį pasitikėjimą. Daug konsultavosi su kun. Aliuliu, aiškinosi krikščioniškuosius simbolius, mišių liturgijos eigą, ypatumus ir pamažu dailininko vaizduotėje išsikristalizavo lakoniški, raiškūs vaizdiniai. Darbas buvo didelės apimties – 30 iliustracijų ir 15 skyrių atsklandų. Tušu ir plunksna Rauduvė kūrė apibendrintus, medžio raižinių stilistikai artimus piešinius. Į maldyną įterptos mišių liturgiją vaizduojančios scenos, sukurtos plona kontūrine linija, dera prie teksto ir netrikdo skaitymo eigos. Skyrių atsklandos – sodresnių linijų, kontrastingesnės. Greta įprastų nusistovėjusios krikščioniškosios ikonografijos simbolių (Kristaus monogramos, Švč. Trejybės balandėlio, karšto, aistringo tikėjimo simbolio liepsnojančios širdies ir kt.), dailininkas pasiūlo vaizdinius, ypač brangius ir suprantamus lietuviams – kaimo peizažą su koplytstulpiu, Aušros Vartų Dievo Motiną, Tris kryžius ir kt.). Tinkamai parinkti įvaizdžiai ir iliustracijų stilistika, dekoratyvumu, apibendrintu plokštuminio piešinio charakteriu artima liaudies grafikai, paryškino tautišką maldyno aspektą, suteikė jam lietuviškos dvasios. Nepaisant to, kad užsakymas buvo kaip ir oficialus, valdžios palaimintas, dailininkas negalėjo pasigirti savo kūriniumi, jo pavardės prie iliustracijų nebuvo. Laisviau bus atsikvėpta tik po poros dešimtmečių.

Petro Rauduvės grafika neatsiejama nuo ekslibrisų – knygos puošmenos ir jos savininko simbolinio ženklo. Pirmuosius savo ekslibrisus Rauduvė sukūrė gana vėlai, apie 1960 metus, būdamas jau brandus kūrėjas. Ši smulkiosios grafikos žanrą dailininkas taip pamėgo, kad net dalyvavo daugelyje respublikinių ekslibrisų parodų ir surengė kelias personalines ekslibrisų parodas – Vilniuje (1976), Šiauliuose (1977), Pasvalyje (1989). Iš viso žinoma daugiau kaip šimtas penkiasdešimt Rauduvės sukurtų knygos ženklų. Juos kurdamas dailininkas dažniausiai rinkosi linoleumo ir medžio raižinių technikas, visą dėmesį, kiek įmanoma, sutelkdamas į darbo preciziką ir detalių raiškumą. Atrodo, kad Rauduvė tiesiog su pasimėgavimu eksploatavo stipriąją savo talento pusę – įgudimą raižyti medį. Daugelis jo ypač smulkia raižysena sukurtų ekslibrisų – tikros grafinės miniatiūros, nedideli „šedevriukai“. Kaip ir dera ekslibrisų kūrėjui, Rauduvė mokėjo atsirinkti žmogaus, kuriam skiriamas piešinys, profesinius atributus, išradingai sukomponuoti simbolius, inicialus, asmenvardžius.

Dar viena svarbi, tačiau ne dominuojanti Petro Rauduvės kūrybos sritis – plakatai. Padiktuoti užsakovo – valstybinių institucijų poreikio ir skonio, savo tematika jie atspindi tuomečio visuomeninio gyvenimo aktualijas ir yra daugiau informatyvaus pobūdžio. Didžioji jų dalis skirta Lietuvos paštui – skelbė laiško savaitę, skatino komunikavimą. Tai apibendrintos, konstruktyvios ir aiškios formos kūriniai su lengvai skaitomu tekstu. Spalvinis sprendimas – santūrus, ne agresyvus, ne rėkiantis. Dominuoja prigesintų pastelinių, nekontrastingų spalvų deriniai – taigi jaukūs, žmogiški. Meniškumu, lakoniškumu išsiskiria Vinco Dilkos kūrinų parodos, Respublikinės vaikų dailės parodos ir kiti plakatai.

Taikomosios grafikos pavyzdžiai liudija, kad šios rūšies grafikos Rauduvė nelaikė žemesniu žanru ar per smulkiu darbu net ir gana daug pasiekusiam menininkui. Jis

buvo Adomo Galdiko mokinys, o profesorius, pats kažkada baigęs Peterburge Centrinę barono Štiglico techninio piešimo mokyklą, savo dėstymo programoje nemažai dėmesio skyrė taikomajai grafikai, suprantama, – ir plakatui. Rauduvės studijų metais taikomosios grafikos užduotys mokymosi programoje buvo privalomos. Mokiniai mokėsi projektuoti pašto ženklus, etiketes, pakuotes, kortas ir pan. Literatūros ir meno archyve saugomi pirmieji tokio pobūdžio Rauduvės mokykliniai bandymai. Jų nedaug, tačiau skonis, saikas, dekoratyvumo pojūtis bei atlikimo precizija liudija Rauduvę buvus gabų mokinį. Visa tai puikiai iliustruoja liaudiško ornamento pavyzdžiai ir dekoratyvinės lėkštės su Gedimino stulpais projektas, paveiktas art deco stilistikos. Dekoratyvios, nuotaikingos ir vaikiškai patrauklios vaflių bei sūrelių etiketės. Ypač vykę septinto dešimtmečio stilistikai būdingi Rauduvės sukurti vokai. Kiekvieną jų puošia apibendrinto piešinio, lakoniška, dekoratyvi, įsimenanti miniatiūra. Geriausiuose kūriniuose grafikas išliko nuoširdus savo krašto grožio dainius, dėl jo nuolat tobulinęs jaunystėje įgytus dailės mokslų įgūdžius. Lietuvos grafikos istorijoje Rauduvė išliks ne tiek savo oficialiomis teminėmis kompozicijomis, kiek skoninga knygų grafika bei lyrizmo ir poetinio pakilumo kupiniais lietuviškos gamtos vaizdais. Išliks kaip dailininkas, fiksavęs bėgančio laiko pėdsakus, pro romantišką šydą matęs savo šalies kasdienybės pokyčius ir stengęsis įamžinti dinamišką jų pulsą.